

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

ТАРАСЕНКО
Олексій Михайлович

**ЕФЕКТИВНІСТЬ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ
ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Спеціальність 12.00.08 — кримінальне
право і кримінологія; кримінально-ви-
конавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертація є рукопис

Дисертація виконана на кафедрі кримінології
Української академії внутрішніх справ

- Науковий керівник — доктор юридичних наук, професор
Лихолоб В. Г.
- Науковий консультант — кандидат юридичних наук, доцент
Філонов В. П.
- Офіційні опоненти — член-кореспондент Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор **Лановенко І. П.**
- кандидат юридичних наук, доцент
Гаврилишин А. П.

Провідна організація: Донецький інститут внутрішніх справ.

Захист відбудеться «17» листопада 1996 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради при Українській академії внутрішніх справ (252035, м. Київ-35, Солом'янська пл., 1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Української академії внутрішніх справ (252035, м. Київ-35, Солом'янська пл., 1).

Автореферат розісланий «13» червня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник
В. І. Женунтій

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Боротьба із злочинністю в нашій країні на сучасному етапі складних економічних та політичних перетворень є важливим державним завданням. Основним змістом цієї боротьби є попередження злочинності, яке нерозривно пов'язане з боротьбою з вже скоєними злочинами. Обидва спрямування боротьби із злочинністю і окремими злочинами в теперішніх умовах вимагають до себе концентрованої уваги, оскільки в них синтезуються "плоди" серйозних упущень та недоліків, пов'язаних з діяльністю правоохоронних органів, але головним чином з процесами удосконалення економічних, соціальних відносин в напрямку подолання конфліктів людини з суспільством, людей одне з одним.

Статистика свідчить, що кількість зареєстрованих злочинів в Україні рік у рік різко збільшується: в 1980 році її було зареєстровано 196,2 тис., 1985 р. - 249,5 тис., 1989 р. - 322,5 тис., 1991 р. - 405,5 тис., 1994 р. - 572,2 тис. і в 1995 р. - 641860. Злочинність наблизилась до факторів політичного значення, стала характеристикою стану суспільства, суттєвим дестабілізатором суспільного життя. Тому гострота криміногенної обстановки вимагає протидії злочинності, здійснення широкомасштабних, насамперед суспільних, комплексних попереджувальних заходів з боку суспільства і держави, а також адекватних змін в діяльності правоохоронних органів, які реалізують кримінологічну та кримінальну політику, що визначає зміст і форму того, що називають системою впливу на злочинність.

Необхідність комплексного підходу до боротьби із злочинністю пояснюється тим, що ефективність боротьби може бути забезпечена лише поєднанням заходів кримінологічного-профілактичного, право-

вого, економічного, ідеологічного, організаційного характеру. Мова йде саме про комплексну програму боротьби із злочинністю, а не тільки про її попередження: мається на увазі врахування в програмі багатогранних засобів, способів і підходів до подолання злочинності. Комплексне застосування заходів боротьби із злочинністю може дати максимальний ефект лише при умові їх програмування, тобто визначення в конкретному документі ситуації, що склалася, завдань, строків, переліку заходів, компетенції суб'єктів, що їх здійснюють, і т.ін. Таке комплексне програмування, як новий тип управління боротьбою із злочинністю, уже використовується в нашій країні. 25 червня 1993 року Верховною Радою затверджена комплексна Державна програма боротьби із злочинністю, яка відображає державну цілісну доктрину боротьби із злочинністю і в якій поєднується система заходів загальносоціального попередження злочинності з заходами спеціально-кримінологічного, у тому числі і кримінально-правового попередження злочинів.

Розробка і впровадження кримінологічних заходів на основі і в рамках комплексних державних програм боротьби із злочинністю в практику засвідчує про перспективність даного напрямку в справі суттєвого підвищення ефективності і раціональності попереджувальної діяльності.

Успішна реалізація цих заходів і підвищення ефективності попереджувальної роботи в значній мірі залежить від того, наскільки послідовно перетворюється в життя принцип невідворотності відповідальності за кожен реально скоєний злочин. Проблема підвищення ефективності попередження злочинності – одна з важливих теоретичних і практичних проблем. Попереджувальну політику у сфері боротьби із злочинністю можна розглядати в якості суттєвого

напряму політичних основ теорії і практики подолання злочинності. В сучасних умовах удосконалення суспільних відносин шляхом їх революційної зміни в плані вирішення проблем профілактики злочинності, на нашу думку, досить плідне, так як профілактична діяльність не може зводитись лише до застосування відповідних заходів впливу на конкретних осіб і деякі об'єктивні криміногенні фактори. Причому такі заходи інколи застосовуються без достатнього урахування їх взаємозв'язку з іншими явищами, закономірностями їх здійснення на даному етапі. Низька ефективність подібної діяльності в інколи й результатом надостатнього кримінологічного аналізу самого явища злочинності чи її видів, що не впливає з кримінологічної теорії попередження злочинності.

Проблемі дослідження ефективності попередження злочинності приділяли увагу такі вчені як Елувштейн Ю.Д., Голіна В.В., Дьоншин І.М., Жалінський А.Е., Закалик А.П., Зелінський А.Ф., Карпець І.І., Костицький М.В., Кудрявцев В.М., Лановенко І.П., Лопушанський Ф.А., Лихолоб В.Г., Михайленко П.П., Петрухін І.Д. та інші. Їх дослідження мають важливе значення для з'ясування місця і ролі попередження злочинності як соціально та юридично значущої діяльності, як практичної галузі функціонування органів кримінальної юстиції в реалізації кримінологічної та кримінально-правової політики. Але, виходячи з нових умов розвитку суспільства, нових підходів у вирішенні проблем боротьби із злочинністю, автор актуалізує тему дослідження на з'ясуванні місця і ролі в системі попереджувальної діяльності найчисельнішої ланки правоохоронних органів - органів внутрішніх справ.

Слід відзначити, що кримінологічне попередження, як форма боротьби із злочинністю, не набуло багатого історичного досвіду

в нашій країні і все ще не зовсім ясно визначилось в якості важливої форми соціального управління і виду соціальної політики. Тому невірні в концептуальному і практичному відношеннях, як нам уявляється, і подалі розчинювати попереджувальні проблеми в змісті кримінальної політики як всеохоплюючої концепції політичних і наукових основ боротьби із злочинністю.

Необхідно, щоб профілактична форма боротьби із злочинністю (тобто найрадикальніша й основна форма) зайняла домінуюче положення по відношенню до репресивних методів протидії злочинності, які діють після скоєння злочину.

Таким чином, потреби практики і необхідність подальшої розробки питань теорії ефективності попереджувальної діяльності у боротьбі із злочинністю визначають актуальність даного дослідження і вибір автором указаної теми.

Об'єктом здійсненого дослідження була діяльність органів внутрішніх справ, їх посадових осіб, представників громадських формувань, які беруть участь в реалізації попереджувальних заходів. В якості предмету вивчення обрані основні характеристики складу, особливості структури і ознаки попереджувального впливу на злочинність, його ефективність.

Мета дослідження та його основні завдання продиктовані підвищеною актуальністю проблеми, що розглядається, по розробці теоретичних положень, які торкаються структури та ефективності функціонування системи попереджувального впливу на злочинність в діяльності органів внутрішніх справ і прикладних аспектів даної теми. Питання висвітлюється таким чином, що відповіді на них складали не тільки теоретичну основу проблем, що досліджуються, але й прогнозували б їх реалізацію в практиці.

Указана мета обумовила визначення таких завдань:

- теоретичне обґрунтування суті кримінологічного попередження злочинності як найрадикальнішої і основної форми впливу на злочинність та криміногенні фактори, що її зумовлюють; визначені місце і роль кримінологічного попередження в системі кримінологічної та кримінальної політики в сучасних умовах соціально-економічного розвитку в Україні;

- розкриті поняття ефективності попередження злочинності, проаналізовані методологічні та методичні основи визначення ефективності попередження злочинності на основі практичної реалізації попереджувальних заходів органами внутрішніх справ на прикладі окремих напрямів боротьби із злочинністю;

- сформульовані і проаналізовані умови ефективності кримінологічного попередження, запропонована їх класифікація, стосовно правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ;

- показана роль та значення органів внутрішніх справ в практичній реалізації заходів по попередженню економічної злочинності, злочинності неповнолітніх, рецидивної злочинності, її організованих форм та на основі емпіричного матеріалу дана оцінка ефективності попереджувальної діяльності;

- визначені основні напрями підвищення ефективності попередження злочинності в діяльності органів внутрішніх справ, дані конкретні рекомендації по ефективному впливу на криміногенні фактори.

В якості методологічної основи дисертаційного дослідження використовувались концептуальні положення сучасної юридичної науки, наукові праці з проблем загальної теорії держави і права, теоретичні основи кримінально-правової і кримінологічної науки.

філософські концепції з причинності, психології управління. В процесі дослідження автор керувався джерелами права України, відомими актами і документами, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ у сфері кримінологічного попередження.

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки та практичні рекомендації спираються на спеціальну монографічну літературу з проблем кримінології, кримінального і кримінально-виконавчого права та інших галузей знань, зокрема на наукові праці таких вчених як Ю.В.Александров, Л.В.Багрій-Шахматов, Ю.Д.Блуштейн, В.В.Голіна, І.М.Даньшин, А.І.Долгова, А.П.Закалюк, А.Ф.Зелінський, М.В.Костицький, В.М.Кудрявцев, І.П.Лановенко, В.Г.Лихолоб, Ф.А.Лопушанський, С.В.Максимов, Г.М.Мірьковський, А.Б.Сахаров, В.В.Статис, В.Я.Тацій, І.К.Туркевич, В.С.Устинов, І.В.Шмаров, О.М.Яковлев та інші спеціалісти з кримінології та права. Результати їх досліджень у сфері кримінально-правових і кримінологічних проблем боротьби із злочинністю, пошуки ефективних систем і заходів попередження злочинності підготували ґрунт для подальшої теоретичної розробки концептуальної моделі ефективного кримінологічного попередження злочинів в Україні.

З окремих методів використані такі: історичний, логічний, конкретно-соціологічний, системно-структурний, порівняльний, аксиологічний та інші.

В процесі дослідження був зібраний необхідний емпіричний матеріал в ході вибіркового кримінологічного досліджень, проведених вченими-кримінологами України та інших країн Схід, а також особисто автором даного дослідження. Основний дослідницький масив одержано в результаті вибірки, що включає послідовний відбір областей України, окремих міст і відповідно місцьрайонів внутрішніх справ; матеріалів про спільний індивідуально-профілактичний

вплив стосовно осіб, які знаходяться на обліку в органах внутрішніх справ; матеріали оперативно-слідчих працівників, дільничних інспекторів міліції, працівників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, установ по виконанню покарань, а також членів спеціалізованих громадських формувань, які підлягали анкетуванню. Вивчення проводилось в Київській, Кіровоградській, Полтавській областях, в м. Києві, 6 містах, 12 міськрайонних діляках внутрішніх справ, 16 мікрорайонах, в трудових колективах.

Кількість матеріалів про ефективність загального та індивідуального профілактичного впливу на криміногенні фактори, на осіб, які підлягали опитуванню та ін., визначалось в двох варіантах¹.

З урахуванням резерву вивчено 360 матеріалів на осіб, що знаходились на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ, опитано 380 працівників міліції і представників громадських формувань, вивчено понад 400 кримінальних справ. Додатковий масив склали дані про ефективність попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ стосовно рецидивної злочинності, злочинності неповнолітніх, в сфері економіки, а також віктимної поведінки за період з 1990 по 1994 роки.

Таким чином, покладений в основу дослідження емпіричний матеріал відповідає вимогам репрезентативності, підтверджується

¹ Кількість документальних джерел та суб'єктів попереджувального впливу, генеральна сукупність яких (N) нам була відома, визначалась з максимальним запасом за формулою $n = \frac{N}{1 + a^2 N}$, при значенні помилки (a) - 0,05 (Див.: Закс Л. Статистическое оценивание. - М., 1976. - С.312; Паниотто В.И. Качество социологической информации (методы оценки и процедура обеспечения). - К., 1986. - С.81-82).

результатами проведених подкувачем досліджень, які знаходяться в руслі сучасних наукових тенденцій до встановлення факторів, що ефективно впливають на злочинність.

Наукова новизна роботи полягає насамперед у тому, що проблеми ефективності попередження злочинності, профілактичної політики, питання правового регулювання попереджувальної діяльності та інші питання розглядаються в комплексі проблем теорії і практики боротьби із злочинністю в Україні, стосовно до нових соціально-економічних і політичних перетворень в нашому суспільстві. В дисертації обгрунтовується ряд нових положень, які є важливими як для теорії, так і для практики, в тому числі:

1. Запропоновано концепцію комплексного кримінологічного попередження як основної ланки соціальної системи впливу на злочинність, як особливого виду правоохоронної діяльності спеціальних суб'єктів у боротьбі із злочинністю.

2. Сформульовані критерії соціального прогресу, що визначають принципи кримінологічного попередження, а також знаходять своє відображення в загальних соціальних заходах, в т.ч. політичних, економічних, а також в правових нормах.

3. Проаналізовані групи функцій кримінологічного попередження: ідеологічна, прогностична та операціональна; показані їх взаємозв'язок та значення для потреб правоохоронної практики.

4. Пропонується та розкривається зміст поняття ефективності попереджувального впливу на злочинність, розглядається проблема оцінки ефективності, аналізується залежність рівня ефективності від ряду факторів об'єктивного і суб'єктивного порядку.

5. Визначені конкретні напрями та умови ефективності кримінологічного попередження в діяльності органів внутрішніх справ.

6. На основі аналізу попереджувальної діяльності підрозділів органів внутрішніх справ автором обґрунтовується концепція створення цілісної системи кримінологічного попередження в системі МВС з конкретним визначенням функціональних обов'язків та їх правовим закріпленням в нормативних актах.

7. Досліджуються практичні проблеми підвищення ефективності кримінологічного попередження на окремих напрямках боротьби із злочинністю, запропоновані нові підходи до вирішення цих питань.

8. Розглянуто кримінологічно-віктимологічні аспекти попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ та внесені конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності віктимологічної профілактики.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що:

- одержані результати є основою для подальших теоретичних розробок питань підвищення ефективності кримінологічного попередження;

- запропоновані положення та висновки можуть бути використані в удосконаленні практичної діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі із злочинністю, удосконаленні системи попередження злочинів;

- теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані в процесі викладання навчального курсу "Кримінологія і профілактика злочинів" в навчальних закладах системи МВС. Практичний інтерес становлять також рекомендації з попередження злочинів у сфері економіки, рецидивної злочинності, злочинності серед неповнолітніх та підвищення ефективності віктимологічної профілактики.

Апробація. Основні положення і результати дослідження відображені в частині опублікованих роботах, а також в науковому повідомленні на науково-практичній конференції Київського інституту внутрішніх справ (вересень, 1994 р.). Результати дослідження та практичні висновки доповідались на методичних нарадах в органах внутрішніх справ ГУВС Київської області (травень 1994 р., жовтень 1995 р.).

Структура дисертації складається з вступу, двох глав, висновку, додатку, списку літератури.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність і ціль дослідження, його завдання, визначаються методологія і методика його проведення, викладається новизна і основні положення, що виносяться на захист, теоретична і практична значущість одержаних результатів та їх апробація.

Глава I "Теоретичні питання ефективності попереджувального впливу на злочинність" присвячена питанням з'ясування поняття, сутності та структури, обґрунтовуються об'єктивні передумови необхідності створення цілісної системи кримінологічного попередження в Україні, правові та організаційні проблеми її створення та функціонування.

У § I "Кримінологічне попередження злочинів як основна ланка соціальної системи впливу на злочинність" досліджено погляди вчених на поняття кримінологічного попередження як виду управлінської діяльності у боротьбі із злочинністю, яка при ефективній організації створює реальні можливості для скорочення

злочинності, ліквідації чи нейтралізації причин, що її породжують. Висунення попередження злочинності на перший план не означає якого-небудь послаблення уваги до розробки і здійснення заходів каральної політики. Гавпаки, автор підкреслює наявність двох взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесів: чим більше уваги держава і суспільство приділяють попередженню злочинності, тим більше вони вправі суворо вимагати за порушення норм права. Стосовно нових відносин, що складаються в суспільстві, автор, виходячи із загального поняття попередження злочинності, указує на такі основні критерії соціального прогресу, що торкаються формування правового суспільства: удосконалення соціального життя шляхом ліквідації конфліктів та їх наслідків; організаційні заходи по забезпеченню соціально бажаної поведінки людей, пов'язаної з функціонуванням сім'ї, школи, громадських організацій, економічних структур і т.ін.; підтримка позицій, які відповідають вимогам права та громадської дисципліни; усунення факторів, що сприяють скоєнню злочинів, і які здійснюються головним чином шляхом:

- правильного функціонування контролю, який здійснюється державними та громадськими структурами;
- обмеження деструктивних зв'язків і конфліктних ситуацій між людьми та інших явищ, що сприяють скоєнню злочинів, у тому числі створених жертвою злочину;
- відповідної організації охорони людей та майна (чіткість в роботі правоохоронних органів, облік та страхування майна і т.ін.).

Процес формування принципово нових суспільних відносин, що базуються на ринковій економіці, охоплює і всю правову систему,

яка органічно включає в себе цільові заходи профілактики злочинів і яка спирається на загально-соціальні заходи попереджувальної діяльності. Автор підкреслює, що в даній сфері, як і в інших, похідним пунктом і необхідною умовою радикальних змін є зміни в психології і в мисленні, формування сучасного соціально-правового та кримінологічного мислення.

Аналіз точок зору на сутність кримінологічного попередження привели до висновку, що попередження злочинів – це основний напрямок в соціальній системі впливу на злочинність, що являє собою складний процес і який обумовлює використання різноманітних за своїм характером, змістом, спрямованістю, організації і тактиці здійснення заходів по запобіганню злочинам, можливості рецидиву, по ліквідації і скороченню причин та умов, що сприяють злочинності. Тобто, щоб побудувати ефективну систему попереджувальних заходів, необхідно знати, проти яких явищ в титті суспільства вони будуть спрямовані.

У § 2 "Загальне поняття ефективності попереджувального впливу на злочинність" – зроблено спробу висвітлити загальнотеоретичну проблему ефективності попередження злочинності. Розглядається ряд проблем концептуального, методичного і практичного характеру, що торкаються ефективності кримінологічного попередження та проблема його вимірювання. Тут повинні враховуватись не тільки цілі і завдання кримінальної політики, ефективність функціонування усієї правової системи, але й її попереджувальні функції. Рівень ефективності попереджувальної діяльності визначається рядом факторів об'єктивного і суб'єктивного порядку, серед яких можуть бути виділені: а) правильний вибір об'єкту попередження; б) врахування конкретної криміногенної ситуації; в) наукове пе-

редбачення змін у злочинності і тих явищ, які виступають в якості причин та умов, що сприяють злочинам, а також планування та координація попереджувальної роботи; г) типологічний підхід до вивчення особистості злочинця; д) вибір оптимальних методів попереджувального впливу на злочинність та ін. Тобто мова йде не тільки про ефективність попередження як категорії соціально-оцінній, але й про поняття юридичне, оскільки воно торкається цілого комплексу юридичних явищ - ефективність норм права, ефективність їх реалізації, правопорушення, правосвідомість та ін. Тому й вимірювання кримінологічного попередження слід робити, співставляючи з цілями відповідних правових явищ і їх ефективністю. Автор відмічає, що ефективність кримінологічного попередження передбачає еталоном оцінки не тільки сукупність наслідків попередження, а й більш віддалену соціальну роль, що знаходиться поза безпосередньою сферою кримінологічного впливу на злочинність.

У § 3 "Умови ефективності кримінологічного попередження і проблема його виміру" автор досліджує юридичні, організаційні та соціально-економічні умови ефективності кримінологічного попередження, які дають можливість для кількісної та якісної оцінки ефективності цієї діяльності.

Для визначення ефективності попередження дуже важливо враховувати економічний аспект проблеми, на що раніше не зверталось уваги. Таке спрощення в сучасних умовах, на думку автора, несприятливе, тому що значно зросли витрати на правоохоронну діяльність. Автор наводить три емпірично вимірювальні поняття ефективності, які враховують економічний бік проблеми: а) соціальну ефективність матеріальних засобів; б) економічну ефективність попереджувальних заходів, що реалізуються; в) економічну ефективність ресурсів, що використовуються при здійсненні попереджувальних

заходів.

Автор обґрунтовує положення про те, що поняття ефективності кримінологічного попередження багатозначне. Воно вимагає комплексної оцінки, яке б враховувало усі критерії. В той же час підкреслюється, що визначення затрат в процесі реалізації попереджувальних заходів характеризує не ціль, а засоби її досягнення. Ціль не завжди повинна бути економічно виправданою, тоді як для засобів ця вимога обов'язкова.

До основних умов ефективності кримінологічного попередження автор відносить юридичні умови, які пов'язані з високою якістю нормативно-правової бази, що регламентує кримінологічне попередження і насамперед спеціальний законодавчий акт про попередження злочинності. Врахування юридичних умов формує основу ефективності попереджувальної діяльності. Важливу роль відіграють також організаційні умови: високий рівень організованості, змістовності і послідовності в попереджувальній роботі суб'єктів, які здійснюють попередження злочинів, їх матеріальну та інформаційну забезпеченість, чітку організацію контролю за здійсненням попереджувальної діяльності.

Ефективність кримінологічного попередження залежить від соціально-економічних умов, які забезпечують ефективність розвитку виробничої сфери і разом з тим спрямовані на попередження злочинності. До них відносяться: різні види економічного обліку, економічний і фінансовий контроль; економічний аналіз; управління економікою. Вони набувають особливого кримінологічного значення в умовах формування ринкових відносин, створення таких економічних відносин, коли порушувати закон стає економічно невигідним.

У главі II - "Практичні проблеми підвищення ефективності по-

передження злочинності органами внутрішніх справ в окремих напрямках боротьби із злочинністю" викладені положення кримінологічної характеристики стану злочинності, її попередження та розглядається важлива проблема співвідношення принципів моралі та права і превентивної діяльності, а також роль громадської думки у попередженні злочинності. Підкреслюється, що ефективно функціонуюча система попередження злочинів підвищує рівень соціального контролю, посилює протистояння суспільства криміногенним факторам, веде до зниження рівня злочинності.

У § 1 "Актуальні проблеми попередження злочинності у сфері економіки" досліджуються тенденції економічної злочинності, фактори, що її обумовлюють, шляхи ефективного попередження злочинів у цій сфері.

Враховуючи динамізм нашого суспільства, особливою гостротою для підвищення ефективності кримінологічно-попереджувальної діяльності набуває тенденція зростання економічної злочинності. Автор підкреслює, що недоліки у боротьбі з економічною злочинністю пояснюються низьким рівнем професіоналізму, взємодії оперативних і слідчих підрозділів органів внутрішніх справ, суттєвими упущеннями в їх ресурсному забезпеченні. Ці обставини тягнуть до збільшення кількості припинених кримінальних справ, у тому числі про розкрадання майна до 50%, про інші злочини в сфері економіки - до 37%. Опитування слідчих та оперативних працівників показало, що тільки близько 7% з них не відчували труднощів у роботі через недоліки знань і досвіду при розкритті крупних розкрадань та їх попередженню.

Великі складнощі існують у попередженні організованої злочинності в сфері економіки, як нової якісного рівня групової

професійної злочинності, що характеризується згуртуванням кримінального середовища в рамках регіону, країни з розподілом на ієрархічні рівні і виділенням лідерів, які не беруть участі в конкретних злочинах, а здійснюють організаторські, управлінські, ідеологічні функції. В роботі дається кримінологічна характеристика цих злочинів і осіб, які їх скоїли, аналізуються причини економічної злочинності, до яких автор відносить недоліки економічної політики перехідного періоду, безгосподарність, дефекти ціноутворення, недоліки діючої системи державного контролю, недоліки в діяльності правоохоронних органів, відставання правового забезпечення та ін., та пропонуються кримінологічні заходи по їх усуненню: економічні, організаційні, технічні, правові та виховні.

Серед заходів по попередженню економічної злочинності дисертант особливо увагу звертає на посилення системи державного контролю за економічними процесами та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, особливо органів внутрішніх справ. Статистичні дані свідчать, що з усього масиву виявлених економічних злочинів лише третина кримінальних справ по них направляється в суд для притягнення винних до кримінальної відповідальності. У боротьбі з економічною злочинністю значний профілактичний ефект могли б принести контролюючі органи, наділення їх за досвідом країн з ринковою економікою правами органа дізнання. З метою захисту економічної безпеки, попередження зловживань у зовнішньоекономічній діяльності, автор пропонує створити принципово новий механізм наскрізного валютно-митного контролю, заснованого на організаційній взаємодії фінансових, банківських та митних органів. Через недосконалість такого контролю наша держа-

ва щорічно втрачає мільярди валютні засоби, які осідають на банківських рахунках інших держав.

В § 2 "Ефективність попереджувального впливу на рецидивну злочинність" автор торкається складної проблеми попередження рецидиву злочинів. На основі аналізу великого масиву статистичних показників правоохоронної практики аналізуються причини рецидиву та попереджувальна діяльність органів внутрішніх справ. Для підвищення ефективності попередження рецидивної злочинності автор пропонує ряд кримінологічних заходів, серед яких стоїть проблема корінної перебудови системи установ, що виконують покарання. В нині діючій системі установ по виконанню покарань засуджений до позбавлення волі не виправляється. Слід надавати морально-правову та психолого-педагогічну допомогу людям, які потрапили до ізоляції, суть якої повинна полягати в тому, щоб засуджений не втрачав залишки людських якостей, зберіг здоров'я, міг турбуватись про сім'ю, не втрачаючи надії на швидку адаптацію в суспільстві після відбуття покарання. Крім зусиль держави необхідні серйозні зусилля і з боку усього суспільства не тільки для поступового подолання недоліків існуючої системи виконання покарань, але й зміни відношення до звільнених з місць позбавлення волі. В дисертації обґрунтовуються пропозиції щодо підвищення ефективності попереджувального впливу органів внутрішніх справ на рецидивну злочинність.

В § 3 "Злочинність неповнолітніх та ефективність її попередження" розглядається питання удосконалення діяльності органів внутрішніх справ у попередженні злочинності серед неповнолітніх на таких етапах як рання профілактика усунення причин та умов, що потягли скоєння злочинів неповнолітніх, попередження рецидиву.

Аналізується попереджувальна діяльність різних структурних підрозділів органів внутрішніх справ, насамперед діяльність приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховно-трудових колоній та кримінальної міліції у справах неповнолітніх у відповідності із Законом України від 22 лютого 1995 р. "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх". Висуваються пропозиції по удосконаленню профілактичної діяльності указаних служб та установ органів внутрішніх справ у справах неповнолітніх, вносяться пропозиції щодо вдосконалення окремих норм деяких нормативно-правових актів, що регламентують питання попередження правопорушень серед неповнолітніх.

У § 4 "Підвищення ефективності віктимологічної профілактики" досліджується соціальна природа віктимогенної поведінки потерпілих, підкреслюється, що попереджувальний вплив на злочинність не може бути достатньо ефективний, якщо не враховувати контингент потерпілих. Їх поведінка часто може провокувати скоєння злочинів. Віктимологічна інформація має велике значення і здійснює відповідний вплив на удосконалення форм і методів не тільки в оперативно-розшуковій і слідчій роботі, розвитку тактики розкриття злочинів, але й на підвищення ефективності попереджувальної роботи. Автор, на основі вивчення кримінальних справ, формулює і аналізує морально-психологічні якості потерпілих (віктимогенна деформація особистості, професійна віктимність, біологічні властивості, наслідки патологічного стану особистості та ін.). Результати дослідження свідчать, що найбільш значуща група потерпілих (52,2%) характеризується тими ж негативними властивостями, що й винні у скоєнні злочину. Причому, потерпілі від злочинів

жинки, як свідчать результати дослідження, частіше ніж чоловіки характеризуються протиправною і аморальною поведінкою.

Автор розглядає віктимологічний аспект попередження злочинності в двох напрямках: загальний (загальносоціальний) і спеціальний (спеціально-кримінологічний) і аналізує участь органів внутрішніх справ в реалізації попереджувальних заходів вказаних напрямках. Для підвищення ефективності віктимологічної профілактики автор пропонує створити банк даних про особистість і поведінку потерпілих, про особливості віктимогенної обстановки в окремих мікрорайонах, містах, областях і в цілому по країні, які формуються в процесі розслідування кримінальних справ. Ця інформація могла б використовуватись при організації профілактичної роботи, для кращої дислокації і маневрування сил міліції і громадськості. Аналіз жертв окремих злочинів свідчить, що поза зоною дії патрульно-постових нарядів міліції і маршрутів патрулювання ДНД знаходилося понад 80% місць події убивств з замахами, понад 70% місць заподіяння тілесних ушкоджень, майже 65% - зґвалтувань, понад 80% - шахрайств, 46% - вимогательств і т.ін.

Автор аналізує як вітчизняний, так і зарубіжний досвід віктимологічної профілактики, вносить ряд рекомендацій по її удосконаленню та підвищенню ефективності. Вноситься пропозиція по удосконаленню норм кримінально-процесуального законодавства, що регламентують статус потерпілого.

У висновку, що завершує дисертацію, підбито підсумки дослідження, визначено перспективу подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем ефективності кримінологічного попередження злочинів.

Основні положення дисертації надруковані в таких роботах:

1. Комплексний підхід до попередження злочинності - важливий чинник формування сучасного соціально-правового і кримінологічного мислення // Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: практика, методика, інформаційне забезпечення. Збірник наукових праць. - Київ, 1996. - С.195-203 (0,5 д.а.).

2. Ефективність виконання покарання як засіб попередження рецидивної злочинності // Актуальні проблеми сучасної пенітенціальної політики України. Матеріали науково-практичної конференції. - Київ, 1996. - С.48-54 (0,4 д.а.).

3. До питання про методологію дослідження проблеми ефективності попередження злочинності // Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення. Збірник наукових праць. - Київ, 1996. - С.236-245 (0,5 д.а.).

4. Питання ризику в діяльності дільничного уповноваженого // Філософські проблеми права та правоохоронної діяльності співробітників органів внутрішніх справ. - Київ, 1995. - С.100-103 (0,2 д.а. - у співавторстві).

5. Проект Кримінального кодексу України і попередження злочинності // Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: практика, методика, інформаційне забезпечення. Збірник наукових праць. - Київ, 1996. - С.215-218 (0,2 д.а. - у співавторстві).

6. Попередня перевірка заяв та повідомлень про правопорушення неповнолітніх // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті і розслідуванні злочинів. Збірник наукових праць. - Київ, 1995. - (0,2 д.а. - у співавторстві).

Тарасенко А.М. Эффективность предупреждения преступности органами внутренних дел.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Украинская академия внутренних дел. Киев, 1996. Рукопись.

Диссертация посвящена проблемам борьбы с преступностью. Обоснованы основные теоретические положения криминологического предупреждения преступности, его эффективности. Цели и задачи криминологического предупреждения, возможности и пределы, общая модель и структура его воздействия на преступность, соотношение и взаимодействие различных элементов (аспектов) предупредительной деятельности органов внутренних дел, условия эффективности обеспечения противодействия преступности, его критерии – эти и другие вопросы составили предмет исследования. Результаты исследования использованы для разработки комплекса мер по предупреждению преступлений в сфере экономики, рецидивной преступности, преступности несовершеннолетних.

Ключові слова: ефективність кримінологічного попередження, загальносоціальна, спеціально-кримінологічне попередження, напрямки попередження злочинності.

Tarasenko A.M. Effectiveness of Crime Prevention by Internal Affairs Agencies

The thesis of candidate of law science by speciality 12.00.08 criminal law and criminology; criminal-executive law Ukrainian Academy of Internal Affairs. Kiev. 1996. Manuscript.

The thesis are dedicated to crime combatting. The main theoretical provisions of criminological crime prevention, its effectiveness are grounded. Aims and problems of criminological prevention, opportunities and limits, general model and structure, its influence on criminality; correlation and interrelation of different elements (aspects) of internal affairs agencies preventive activity, conditions of effectiveness of providing measures against crime activity, its criteria - these and other problems have formed the subject of investigation.

Key words: effectiveness of criminological prevention, special criminological prevention, directives of crime prevention.

AB 35.218